

**TOVAR BELGISIDAN FOYDALANISH BO'YICHA LITSENZIYA SHARTNOMASIDA
SIFAT NAZORATI SHARTI: O'ZBEKISTON QONUNCHILIGI VA XORIJIY TAJRIBA**

Mirzanazarov Jonibek Avazbek o'g'li

Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.23377905>

Annotatsiya. Maqolada tovar belgisidan foydalanish huquqini berish to'g'risidagi litsenziya shartnomasida sifat nazorati shartining huquqiy tabiati, mazmuni va ahamiyati tahlil qilinadi. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi hamda «Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida»gi Qonun normalari Rossiya Federatsiyasi qonunchiligi va AQShdagi «nazoratsiz litsenziya» (naked license) doktrinasi bilan qiyosiy o'rganilgan. O'zbekiston qonunchiligi sifat nazoratini litsenziya shartnomasining majburiy sharti sifatida belgilagan, Rossiya qonunchiligi esa uni litsenziarning huquqi sifatida mustahkamlab, litsenziarning subsidiar javobgarligini nazarda tutishi ko'rsatib berilgan. Ushbu shartning kompleks tadbirkorlik litsenziyasi (franshizing) shartnomasidagi ahamiyati ham yoritilgan. Sifat nazorati shartining mazmuni, uni bajarmaslikning huquqiy oqibatlar va litsenziarning iste'molchilar oldidagi javobgarligi milliy qonunchilikda aniq belgilanmaganligi va keyingi ilmiy tadqiqotlarni talab etishi haqida xulosa qilingan.

Kalit so'zlar: shaxsiylashtirish vositalari, tovar belgisi, litsenziya shartnomasi, sifat nazorati sharti, litsenziar, litsenziat, nazoratsiz litsenziya, iste'molchilar huquqlari.

Аннотация. В статье анализируются правовая природа, содержание и значение условия о контроле качества в лицензионном договоре о предоставлении права использования товарного знака. Нормы Гражданского кодекса Республики Узбекистан и Закона «О товарных знаках, знаках обслуживания и наименованиях мест происхождения товаров» исследованы в сравнении с законодательством Российской Федерации и американской доктриной «голой» лицензии (naked license). Показано, что законодательство Узбекистана закрепляет контроль качества как обязательное условие лицензионного договора, тогда как российское законодательство рассматривает его как право лицензиара и предусматривает субсидиарную ответственность лицензиара.

Освещено также значение данного условия в договоре комплексной предпринимательской лицензии (франчайзинга). Сделан вывод о том, что содержание условия о контроле качества, правовые последствия его неисполнения и ответственность лицензиара перед потребителями в национальном законодательстве чётко не определены и требуют дальнейшего научного исследования.

Ключевые слова: средства индивидуализации, товарный знак, лицензионный договор, условие о контроле качества, лицензиар, лицензиат, «голая» лицензия, права потребителей.

Annotation. The article analyzes the legal nature, content and significance of the quality control clause in trademark license agreements. The provisions of the Civil Code of the Republic of Uzbekistan and the Law "On Trademarks, Service Marks and Appellations of Origin" are compared with the legislation of the Russian Federation and the U.S. naked license doctrine.

It is shown that Uzbek law makes quality control a mandatory term of the license agreement, whereas Russian law treats it as a right of the licensor and provides for the licensor's subsidiary liability. The significance of the clause in complex business license (franchise) agreements is also examined. The author concludes that the content of the quality control clause, the legal consequences of non-compliance and the licensor's liability to consumers are not clearly defined in national legislation and require further research.

Keywords: means of individualization, trademark, license agreement, quality control clause, licensor, licensee, naked license, consumer rights.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tovar belgisi tadbirkorlik subyekting eng qimmatli nomoddiy aktivlaridan biriga aylandi. Iste'molchi tovarni ko'pincha uning belgisiga qarab tanlaydi, chunki belgi unga muayyan sifat va kelib chiqish haqida ishonch beradi. Shu sababli tovar belgisi egasining o'z belgisidan boshqa shaxslarga foydalanishga ruxsat berishi nafaqat taraflarning, balki iste'molchilarning ham manfaatlariga daxldor masaladir.

Tovar belgisiga bo'lgan huquqni tasarruf etishning eng keng tarqalgan shakli litsenziya shartnomasidir. Rus huquqshunoslari Demyanenko Ye.V. hamda Shpak A.V. litsenziya shartnomasini mutlaq huquqni tasarruf etishning asosiy huquqiy vositalaridan biri sifatida baholaydi¹. Biroq tovar belgisi litsenziyasi boshqa intellektual mulk obyektlari litsenziyasidan farq qiladi. Ixtiro yoki asardan foydalanishda iste'molchi muallif kimligini bilmasligi mumkin. Tovar belgisi esa aynan tovarning kimdan kelib chiqqanini ko'rsatish uchun mavjud.

Agar litsenziat litsenziardan past sifatli mahsulot ishlab chiqarsa va unga o'sha belgini qo'ysa, iste'molchini chalg'itadi. Belgining obro'si pasayadi, ishonch yo'qoladi. Shu sababli ko'plab huquq tizimlarida litsenziya shartnomasida sifat nazorati sharti talab qilinadi. Qonunchilikni belgilashda O'zbekiston qonunchiligi ham shu yo'ldan borgan.

Mavzuning dolzarbligi bir necha omil bilan izohlanadi. Birinchidan, xorijiy brendlarni litsenziya va franchayzing asosida jalb qilish amaliyoti kengaymoqda. Ikkinchidan, Fuqarolik kodeksining yangi tahririni ishlab chiqish jarayoni shartnomaviy normalarni qayta ko'rib chiqish imkonini beradi. Uchinchidan, milliy huquqshunoslikda tovar belgilari bo'yicha ishlar asosan huquqni sud orqali himoya qilishga bag'ishlangan², shartnomaviy jihatlar esa kam o'rganilgan.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi firma nomi, tovar belgisi va xizmat ko'rsatish belgisini intellektual faoliyat natijalariga tenglashtirilgan shaxsiylashtirish vositalari sifatida mutlaq huquq obyektlari qatoriga kiritadi³. Kodeksning 1036-moddasiga ko'ra, litsenziya shartnomasi bo'yicha intellektual faoliyat natijasiga yoki shaxsiylashtirish vositasiga mutlaq huquqqa ega bo'lgan taraf (litsenziar) boshqa tarafga (litsenziatga) tegishli obyektidan vaqtincha foydalanish huquqini beradi.

¹ Демьяненко, Е. В., & Шпак, А. В. (2019). Понятие и правовая природа лицензионного договора. *Юрист-Правовед*, (4), 47–50.

² Raximov, A. Sh. (2026). Tovar belgilariga bo'lgan huquqlarni sud orqali himoya qilishning huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish. Research and Publications. (pp. 191–195) <https://doi.org/10.5281/zenodo.23232333>

³ O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi (ikkinchi qism). (1996, 29-avgust). Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. <https://lex.uz/docs/-180552>

Tovar belgisi bo'yicha litsenziyaga oid maxsus qoida Kodeksning 1105-moddasida mustahkamlangan.

Maxsus qonun – «Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida»gi 2001-yil 30-avgustdagi 267-II-son Qonun⁴ bu masalani batafsilroq tartibga soladi. Qonunning 30-moddasi to'rtta muhim qoidani belgilaydi:

1. tovar belgisiga bo'lgan mutlaq huquq egasi tomonidan shartnoma bo'yicha boshqa shaxsga berilishi mumkin, biroq bu iste'molchini tovar yoki uning tayyorlovchisi haqida chalg'itishi mumkin bo'lsa, yo'l qo'yilmaydi;
2. tovar belgisidan foydalanish huquqi litsenziya shartnomasi asosida berilishi mumkin;
3. litsenziya shartnomasida litsenziat tovarlarining sifati litsenziar tovarlari sifatidan past bo'lmashligi va litsenziar bu shartning bajarilishini nazorat qilishi to'g'risida shart bo'lishi kerak;
4. huquqni berish shartnomasi ham, litsenziya shartnomasi ham Adliya vazirligida ro'yxatdan o'tkazilishi lozim; jamoaviy belgi va undan foydalanish huquqi boshqa shaxslarga berilmaydi.

Demak, O'zbekiston qonunchiligida sifat nazorati sharti litsenziya shartnomasining **majburiy mazmuni** sifatida belgilangan. Bu xalqaro miqyosda ham e'tirof etilgan: xorijiy tahlilchilar O'zbekiston qonunining 30-moddasi litsenziya shartnomalarida sifat nazorati shartini talab qilishini alohida qayd etadi⁵.

Sifat nazorati shartining ahamiyati Qonunning 27-moddasi bilan bog'liq holda yanada aniq ko'rinadi. Unga ko'ra, belgidan litsenziya shartnomasi asosida foydalanish huquqi berilgan shaxsning foydalanishi ham tovar belgisidan foydalanish hisoblanadi.

Sifat nazorati sharti kompleks tadbirkorlik litsenziyasi (franshizing) shartnomasida ham muhim ahamiyatga ega. Bu shartnoma bo'yicha litsenziar litsenziatga firma nomi, tovar belgisi, tijorat axboroti va boshqa mutlaq huquqlar majmuini beradi⁶. Franshizing tarmog'ida iste'molchi barcha nuqtalarda bir xil sifatni kutadi, shu sababli nazorat bu yerda tizimning asosiy elementi hisoblanadi.

Xorijiy davlatlar qonunchiligiga nazar tashlaydigan bo'lsak, Rossiya federatsiyasi Fuqarolik kodeksining to'rtinchi qismi shaxsiylashtirish vositalariga tovar belgisi, xizmat ko'rsatish belgisi, firma nomi, tovar kelib chiqqan joy nomi va tijorat belgisini kiritadi⁷. Litsenziya shartnomasi umumiy qoidalar 1235-moddada, tovar belgisi litsenziyasi esa 1489-moddada belgilangan⁸.

⁴ O'zbekiston Respublikasining «Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida»gi Qonuni, 267-II-son. (2001, 30-avgust). Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. <https://lex.uz/uz/docs/-24925>

⁵ Turabekov, K. (2021, January 22). Towards the WTO: Is the trademark law of Uzbekistan in conformity with the TRIPS Agreement? *Uzbekistan Law Blog*. <https://uzbekistanlawblog.com/towards-the-wto-is-the-trademark-law-of-uzbekistan-in-conformity-with-the-trips-agreement/>

⁶ Boliev, B. (2016). Legal basis and features of the agreement about franchising. *International Journal of Law*, 2(5), 62–66. <https://doi.org/10.22271/law.2016.v2.i5.10>

⁷ Попова, С. И., & Шульга, А. К. (2015). Средства индивидуализации юридических лиц: вопросы теории и практики. *Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*, (113), 1–11. <http://ej.kubagro.ru/2015/09/pdf/113.pdf>

⁸ Гражданский кодекс Российской Федерации (часть четвертая) от 18.12.2006 № 230-ФЗ. (2006). *Собрание законодательства Российской Федерации*, (52, ч. 1), ст. 5496.

Rossiya yondashuvining O'zbekistondan farqi shundaki, u nazoratni litsenziarning majburiyati emas, balki **huquqi** sifatida mustahkamlaydi: litsenziat o'z tovarlari sifatining litsenziar belgilagan talablarga muvofiqligini ta'minlashi shart, litsenziar esa bu shartga rioya etilishini nazorat qilishga haqli. Bundan tashqari, Rossiya qonunchiligi litsenziatga tovar ishlab chiqaruvchi sifatida qo'yilgan talablar bo'yicha litsenziarning subsidiar javobgarligini nazarda tutadi. Bu norma iste'molchini bevosita himoya qiladi. Rossiya qonunchiligida ham jamoaviy belgiga bo'lgan huquq begonalashtirilmaydi va litsenziya predmeti bo'la olmaydi⁹.

AQSh huquqida sifat nazorati talabi «nazoratsiz litsenziya» (naked license) doktrinasi orqali amalga oshiriladi. Bu doktrina 1946-yilgi Lanham qonuni qabul qilinishidan oldin sud amaliyotida shakllangan va undan keyin ham qo'llanib kelmoqda¹⁰.

Amerikalik olim I. Kalboli bu doktrinani tanqid qiladi. Uning fikricha, «sifat nazorati» tushunchasi noaniq va uni huquqiy jihatdan aniq ifodalash qiyin, natijada sud amaliyoti bir xil emas¹¹. Muallif sudlar nazoratning rasmiy mavjudligiga emas, balki litsenziyalangan belgidan foydalanish iste'molchini chalg'itadimi yoki yo'qmi degan natijaga qarab baho berishini taklif qiladi¹².

Tadqiqot natijalari tovar belgisidan foydalanish bo'yicha litsenziya shartnomasidagi sifat nazorati sharti oddiy texnik shart emas, balki muhim huquqiy institut ekanligini ko'rsatdi. U bir vaqtning o'zida ikki manfaatni, ya'ni litsenziarning belgisi obro'sini va iste'molchining tovar sifati va kelib chiqishi haqida chalg'itilmaslik huquqini himoya qiladi. Tovar belgisi aynan tovarning kimdan kelib chiqqanini ko'rsatish uchun mavjud bo'lganligi sababli, uni boshqa shaxs ishlatganda sifatning saqlanishi belgining mohiyatini saqlash demakdir.

O'zbekiston qonunchiligi bu masalada qat'iy yondashuvni tanlagan. «Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida»gi Qonunning 30-moddasi sifat nazorati shartini litsenziya shartnomasining majburiy mazmuni sifatida belgilaydi: litsenziat tovarlarining sifati litsenziar tovarlari sifatidan past bo'lmasligi va litsenziar buni nazorat qilishi kerak. Qonunning 27-moddasiga ko'ra litsenziatning belgidan foydalanishi huquq egasining foydalanishi sifatida hisoblanishi bu shartning mantiqiy asosini tashkil etadi: litsenziatning faoliyati huquq egasiga «hisoblanar» ekan, uning sifati ham huquq egasining nazoratida bo'lishi lozim. Franshizing munosabatlarida esa sifat nazorati butun tarmoqda bir xil sifatni ta'minlovchi tizimning asosiy elementiga aylanadi.

Qiyosiy tahlil sifat nazoratini tartibga solishda turli modellar mavjudligini ko'rsatdi. Rossiya qonunchiligi nazoratni litsenziarning majburiyati emas, balki huquqi sifatida mustahkamlaydi, sifat talablarini belgilashni esa litsenziarning o'ziga qoldiradi va iste'molchini litsenziarning subsidiar javobgarligi orqali himoya qiladi.

⁹ Лиджеева, К. В., Гуспанова, А. Х., Мучкаева, Б. В., Натырова, Д. И., & Сангаджиева, Л. Ю. (2017). Особенности приобретения прав на товарные знаки и знаки обслуживания. *Аграрное и земельное право*, (2), 143–146.

¹⁰ Calboli, I. (2007a). A critical analysis of the doctrine of naked licenses in trademark law. In P. K. Yu (Ed.), *Intellectual property and information wealth: Issues and practices in the digital age* (Vol. 3, pp. 175–190). Praeger.

¹¹ Calboli, I. (2007b). The sunset of “quality control” in modern trademark licensing. *American University Law Review*, 57(2), 341–407.

¹² Calboli, I. (2007b). The sunset of “quality control” in modern trademark licensing. *American University Law Review*, 57(2), 341–407.

AQSh huquqida esa sifat nazorati talabi qonun normasi emas, balki sud amaliyotida shakllangan «nazoratsiz litsenziya» doktrinasi orqali amalga oshiriladi va uning buzilishi belgining o'ziga xavf tug'diradi.

Umuman olganda, O'zbekiston qonunchiligi sifat nazorati shartini majburiy qilib belgilab, iste'molchilar manfaatlarini himoya qilish yo'lida muhim qadam qo'ygan. Biroq qiyosiy tahlil natijalari ushbu shartning mazmuni, uni amalda bajarmaslikning huquqiy oqibatlarini va litsenziarning iste'molchilar oldidagi javobgarligi masalalari milliy qonunchilikda keyingi ilmiy tadqiqotlarni olib borishga talab etishini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi (ikkinchi qism). (1996, 29-avgust). Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. <https://lex.uz/docs/-180552>
2. O'zbekiston Respublikasining «Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida»gi Qonuni, 267-II-son. (2001, 30-avgust). Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. <https://lex.uz/uz/docs/-24925>
3. Гражданский кодекс Российской Федерации (часть четвертая) от 18.12.2006 № 230-ФЗ. (2006). *Собрание законодательства Российской Федерации*, (52, ч. 1), ст. 5496.
4. Демьяненко, Е. В., & Шпак, А. В. (2019). Понятие и правовая природа лицензионного договора. *Юрист-Правоведъ*, (4), 47–50.
5. Попова, С. И., & Шульга, А. К. (2015). Средства индивидуализации юридических лиц: вопросы теории и практики. *Политематический сетевой электронный научный журнал Кубанского государственного аграрного университета*, (113), 1–11. <http://ej.kubagro.ru/2015/09/pdf/113.pdf>
6. Лиджеева, К. В., Гуспанова, А. Х., Мучкаева, Б. В., Натyrova, Д. И., & Сангаджиева, Л. Ю. (2017). Особенности приобретения прав на товарные знаки и знаки обслуживания. *Аграрное и земельное право*, (2), 143–146.
7. Calboli, I. (2007b). The sunset of “quality control” in modern trademark licensing. *American University Law Review*, 57(2), 341–407.
8. Calboli, I. (2007a). A critical analysis of the doctrine of naked licenses in trademark law. In P. K. Yu (Ed.), *Intellectual property and information wealth: Issues and practices in the digital age* (Vol. 3, pp. 175–190). Praeger.
9. Raximov, A. Sh. (2026). Tovar belgilariga bo'lgan huquqlarni sud orqali himoya qilishning huquqiy mexanizmlarini takomillashtirish. Research and Publications. (pp. 191–195) <https://doi.org/10.5281/zenodo.23232333>
10. Shodmonov, D. M. (2025). Tovar belgilarining huquqiy muhofazasi va iqtisodiy sudlar amaliyotidagi o'ziga xos jihatlar. *New Renaissance*, 2(11), 50–55. <https://doi.org/10.5281/zenodo.17517472>
11. Boliev, B. (2016). Legal basis and features of the agreement about franchising. *International Journal of Law*, 2(5), 62–66. <https://doi.org/10.22271/law.2016.v2.i5.10>

12. Turabekov, K. (2021, January 22). Towards the WTO: Is the trademark law of Uzbekistan in conformity with the TRIPS Agreement? *Uzbekistan Law Blog*. <https://uzbekistanlawblog.com/towards-the-wto-is-the-trademark-law-of-uzbekistan-in-conformity-with-the-trips-agreement/>